

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ЧИННИКИ ОСВІТИ І ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Надзвичайно динамічний, складний і суперечливий характер сьогодення не тільки істотно змінює зміст і характер індивідуального і суспільного буття людини, але й висуває принципово нові вимоги до системи освіти стосовно забезпечення належної підготовки підростаючих поколінь до успішного життя й діяльності в умовах інноваційного розвитку. Ці вимоги помітно позначаються і на завданнях вищої школи. Крім традиційних завдань з навчання і формування високої якості професійної підготовки майбутніх фахівців та їх виховання помітно посилюються роль і суспільна значущість завдань з їх особистісного розвитку та соціалізації. Йдеться в першу чергу про забезпечення цілісності й системної єдності професійної та соціальної компетентності фахівця, про прищеплення йому системи загальнолюдських життєвих цінностей і почуття особистої відповідальності не тільки за себе, за можливі результати і наслідки його суто професійних дій і рішень, але й за характер розвитку країни, за долю людської цивілізації у цілому й за умови життя прийдешніх поколінь.

Успішна реалізація цих важливих і водночас складних та надзвичайно відповідальних завдань вимагає перегляду концептуальних засад педагогіки вищої школи. Цей перегляд уявляється тим більш необхідним і актуальним, що він відбувається в умовах істотних змін цілей, змісту і характеру освіти, перш за все в умовах широкого використання комп'ютерної техніки й сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Адже вони, з одного боку, істотно розширюють можливості як викладання, так і особливо навчально-пізнавальної діяльності студентів. Але з іншого боку, добре відомо, що будь-які технології, як ще свого часу підкреслював К. Д. Ушинський, мало чого варті, якщо вони не забарвлені людяністю й ціннісним сприйняттям педагогами своєї діяльності, а студентами – процесів освіти та отримуваних знань і набуття високого рівня професійної компетентності.

Як цілком справедливо підкреслює В. Г. Кремень, навіть найдосконаліша комп'ютерна техніка і технологія не зможе замінити живого безпосереднього

спілкування учня чи студента з педагогом. Тим більш вона не може забезпечити належного виховного впливу на них, не може сприяти розвитку їх духовного світу, їх загальної та професійної культури. Сьогодні суспільство потребує саме таких фахівців, які гармонійно поєднують високий рівень своєї професійної і соціальної компетентності з досить розвиненою духовно-культурною сферою, гуманістичний характер та інноваційність свого мислення з його загальною стратегічною спрямованістю. Водночас істотне зростання ролі особистісного чинника у забезпеченні належної ефективності суспільного виробництва і його відповідності суспільним очікуванням виступає ще одним важливим чинником, що зумовлює необхідність підвищення рівня соціально-гуманітарної підготовки сучасного фахівця та його загальної і професійної культури.

Певні ускладнення в успішне розв'язання цього завдання вносять виразна загальна раціоналістичність сьогодення, прагнення збільшити обсяг вивчення студентами професійних дисциплін за рахунок дисциплін соціально-гуманітарного циклу. А ще І. А. Ільїн вказував, що озброєна знаннями, але бездуховна людини стає потенційно небезпечною. Сьогодні небезпідставно таку людину порівнюють з мавпою, що тримає в руці гранату, а то й атомну бомбу. Підтвердженням цієї тези можуть слугувати результати аналізу численних техногенних аварій і катастроф, що відбуваються в різних країнах світу. Виявляється, що переважна більшість цих інцидентів безпосередньо чи опосередковано пов'язана саме з людським чинником, з помилковими діями чи взагалі з бездіяльністю тих чи інших виконавців. А глибинні коріння і причини такої ситуації полягають у вкрай недостатньому вихованні у них почуття їхньої особистої відповідальності.

Але навіть не звертаючись до цих екстремальних подій, можна навести безліч прикладів того, коли начебто звичайна господарська діяльність людей наносить непоправної шкоди навколишньому природному середовищу, а отже і самій людині, яка є невід'ємною часткою природи. Причому, це стосується не тільки промисловості, але практично всіх сфер суспільного виробництва, в тому числі сільського й лісового господарства, використання водних ресурсів тощо. Тотальне забруднення довкілля разом і бурхливий розвиток техносфери

сьогодні створили реальну загрозу глобальної екологічної катастрофи, яка ставить під сумнів навіть саму можливість подальшого існування людини як біологічного виду та функціонування людської цивілізації взагалі.

За великим рахунком, істотна частка провинності за такий стан і можливі наслідки його збереження (не говорячи вже про цілком реальні можливості подальшого погіршення) лежить на системі освіти, в тому числі й вищої. Так, відверте переважання технократичного характеру мислення значної більшості викладачів призводить і до його формування у студентів як майбутніх фахівців. Недостатня увага до проблем виховання й особистісного розвитку помітно збіднює їхній духовний світ, позбавляє певно мірою людяності й сердечності процеси міжособистісного спілкування. Надмірна прагматичність відносин, нехтування такими одвічними цінностями, як добро, дружба, любов тощо веде до перетворення бездуховної людини на якусь робото подібну істоту.

Як тут не згадати Анрі Мальро, який на історичній межі тисячоліть вказував, що ХХІ століття або буде століттям духовності, або його взагалі не буде. Не менш тривожно звучать і слова відомого сучасного українського філософа Сергія Кримського про те, що в наш час ринкова економіка вперше в історії людства стає повсюдною. А це, на його глибоке переконання, веде до загрози універсалізації матеріального інтересу, до пріоритету прагматичних цілей перед духовними цінностями. Тож для збереження повноти людської екзистенції філософ вважає необхідним вироблення протистояння тиску бездуховного прагматизму.

Вважаємо за доречне послатися також і на думку відомого англійського філософа, історика і соціолога Арнольда Джозефа Тойнбі, який стверджував, що над нашою цивілізацією дійсно нависла серйозна загроза, однак шлях для її порятунку все ж ще існує. На його переконання, цивілізацію може врятувати лише духовна злагода, моральна єдність народу та раціональність мислення правлячих кіл. Серед чинників порятунку вчений особливо підкреслює роль і значення здатності лідерів по-новому розуміти сутність викликів часу. А місія вищої школи, на нашу думку, саме й полягає в цілеспрямованій підготовці справжньої моральної еліти суспільства та його лідерів. А для цього необхідно

належним чином використовувати дійсно величезний соціально-гуманітарний потенціал і той соціокультурний контекст, які притаманні феномену освіти взагалі й системі вищої освіти зокрема.

Ми глибоко впевнені, що значною мірою здатна виконати це вкрай важливе завдання саме система освіти. Ті дійсно фантастичні можливості, які відкривають перед освітою новітні комп'ютерні засоби й сучасні інформаційні технології, аж ніяк не можуть стати перешкодою на шляху цілеспрямованого особистісного розвитку майбутнього фахівця. Навпаки, вони відкривають додаткові можливості для індивідуальної роботи викладача зі студентом. Оскільки водночас при індивідуальному підході істотно скорочується психологічна відстань між ними, до педагога висувають підвищені вимоги не тільки стосовно його професійної компетентності, а й стосовно особистісних якостей, моральності, загальної і професійної культури.

Сучасному педагогові необхідні чіткі світоглядні позиції, філософська культура мислення і його загальна гуманістична спрямованість, а також широка ерудиція і кругозір. Він сам і його поведінка, відносини зі студентами й іншими людьми мають бути взірцем інтелігента. Все це дає підстави вважати педагога важливим чинником впливу на особистісний розвиток студента. Серед інших чинників слід назвати загальний стан того соціокультурного простору, в якому відбувається становлення студента як особистості і майбутнього фахівця, зміст і характер освіти, можливості працевлаштування й гідної оплати праці, яка б дозволяла йому забезпечити нормальний добробут своєї сім'ї.

Глибоке усвідомлення керівниками провідних вищих навчальних закладів та їх кращими педагогами істотної суспільної значущості завдань з виховання та особистісного розвитку майбутніх фахівців зумовлює активізацію наукових досліджень з педагогіки вищої школи взагалі, насамперед пошуку ефективних шляхів і засобів реального підвищення якості їх підготовки та формування високої професійної і соціальної компетентності. В рамках цих досліджень та з метою плідного обміну їх результатами ми щорічно проводимо міжнародну науково-практичну конференцію «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи». Вона незмінно привертає увагу багатьох дослідників і педагогів-

практиків, оскільки дає їм можливість у відкритій демократичній обстановці викласти свої сумніви і досягнення, поділитися досвідом підвищення рівня й ефективності не тільки викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу, але й, що уявляється не менш важливим, успішного розв'язання завдань з виховання та особистісного розвитку студентів в процесі вивчення спеціальних, професійно орієнтованих і фундаментальних дисциплін.

Вкрай цікавим є й досвід позааудиторної роботи. Важливо, що в багатьох вищих навчальних закладах формуються і активно функціонують принципово нові структури в системі студентського самоврядування, відновлюється студентська художня самодіяльність. Так, в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка, який має честь приймати конференцію, наполегливо і дійсно системно реалізується педагогічно обґрунтований і дидактично вивірений підхід до забезпечення ефективності цілісного навчально-виховного процесу. Тут серйозна увага приділяється ректоратом і керівництвом інститутів і кафедр забезпеченню не тільки успішному впровадженню сучасних інформаційних технологій, але й функціональній стабільності університету та високої якості професійної підготовки соціально зрілих особистостей для аграрної галузі національної економіки України.

Тож цілком закономірно, що наша конференція вкотре проводиться саме на базі цього славетного університету, а його викладачі беруть в ній активну участь. У їхніх доповідях завжди піднімаються важливі проблеми виховання та особистісного розвитку студентів, формування їх високої загальної і професійної культури, чітких світоглядних позицій, моральних принципів і переконань. Така діяльність набуває вкрай важливого значення, оскільки переважна частина випускників повертається в село й поповнює лави сільської інтелігенції. Наші випускники мають виступати носіями не тільки інноваційних виробничих технологій, але й високої духовності, культури й моральності.

Надзвичайно важливу роль у виконанні університетом вказаних завдань відіграє такий дійсно унікальний для Харкова підрозділ, як кафедра ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» і соціально-гуманітарних дисциплін. До

проведення навчально-виховної роботи зі студентами залучаються фахівці, які мають не тільки високу професійну кваліфікацію, а й володіють педагогічною майстерністю і професійною культурою, ведуть наполегливий пошук ефективних інноваційних педагогічних технологій. Наукові дослідження викладачів кафедри присвячені розв'язанню актуальних проблем формування всебічно розвинених особистостей. Результати наукових пошуків регулярно висвітлюються в монографіях і журнальних статтях, зокрема у щорічнику «Філософія спілкування». Кафедра вже двадцять років здійснює факультативну підготовку для всіх бажаючих поглибити свої знання з філософії, насамперед з таких її привабливих для молоді прикладних галузей, як філософія управління, філософія лідерства. Сьогодні серед випускників цієї програми є й поважні керівники, й успішні бізнесмени, талановиті педагоги і науковці, в тому числі кандидати наук і докторанти.

Однак, на наше глибоке переконання, одним з чи не найефективніших соціально-гуманітарних чинників системи освіти, що сприяють професійному й особистісному розвитку студентів, має вважатися цілеспрямована виховна діяльність викладачів спеціальних кафедр. Дійсно, вони, самі високопрофесійні фахівці, здійснюючи фахову підготовку студентів, користуються у них повагою й особливим авторитетом саме як професіонали і особистості. Тому кожне їхнє слово сприймається студентами через призму цього авторитету й ефективно впливає на становлення в розвиток цих студентів, на формування їх загальної і професійної культури, світоглядних позицій, їхніх моральних принципів і переконань. Але плідне використання цього чинника вимагає відповідного не тільки фахового, а й високого загальнокультурного рівня педагога.

Йдеться насамперед про гармонійний розвиток його особистості, мораль, розвинені естетичні ідеали, чіткі громадянські позиції. Особливої важливості набувають його психологічна спрямованість на викладацьку діяльність, висока педагогічна майстерність, багатий і розвинений духовний світ, доброзичлива вимогливість до студентів та вміння допомогти кожному з них розкрити свій творчий потенціал й реалізувати його в житті й професійній діяльності, досягти життєвого успіху і щастя.